

कच्चे तेल आणि भारतीय अर्थव्यवस्था

भारताचे तेल आयातीवर प्रचंड अवलंबून असल्याने, कच्च्या तेलाच्या किमतींचा भारतीय अर्थव्यवस्थेवर खोल आणि बहुआयामी परिणाम होतो. कच्च्या तेलाच्या किमतींचा इतिहास आणि त्यांचे भारतावरील परिणाम येथे पहा:

कच्च्या तेलाच्या किमतींचा इतिहास (मुख्य ट्रेड)

पुरवठ्या, मागणी आणि भू-राजकीय घटकांच्या जटिल परस्परसंवादांमुळे संपूर्ण इतिहासात कच्च्या तेलाच्या किमतींमध्ये लक्षणीय चढ-उतार झाले आहेत. काही उल्लेखनीय कालखंडांमध्ये हे समाविष्ट आहे:

- * १९७० पूर्वीचे: तुलनेने स्थिर आणि कमी किमती: किमती सामान्यतः कमी आणि स्थिर होत्या, ज्या मोठ्या प्रमाणात प्रमुख तेल कंपन्यांद्वारे नियंत्रित केल्या जात होत्या.
- * १९७३ चे तेल संकट: ओपेक तेल निर्बंधांमुळे किमतींमध्ये तीव्र वाढ झाली, ज्यामुळे जागतिक आर्थिक अस्थिरता निर्माण झाली.
- * १९८० चे दशक: किमतीतील अस्थिरता आणि घसरण: किमती अस्थिर राहिल्या, अखेर ओपेक नसलेल्या पुरवठा वाढल्यामुळे आणि मागणी कमी झाल्यामुळे घट झाली.
- * १९९० चे दशक: चढउतार आणि आशियाई आर्थिक संकट: आशियाई आर्थिक संकटादरम्यान किमतींमध्ये चढ-उतार झाले, ज्यात लक्षणीय घट झाली.
- * २००० चे दशक: सुपरसायकल आणि शिखर: चीन आणि भारत सारख्या उदयोन्मुख अर्थव्यवस्थांमध्ये जलद औद्योगिकीकरण आणि भू-राजकीय तणाव यामुळे तेलाच्या किमतींमध्ये "सुपरसायकल" निर्माण झाला, २००८ मध्ये ते प्रति बॅरल \$१४७ च्या आसपास पोहोचले.
- * २००८ चे आर्थिक संकट: मागणी कमी झाल्यामुळे जागतिक आर्थिक संकटादरम्यान किमती घसरल्या.
- * २०१० चे दशक: पुनर्प्राप्ती आणि शेल क्रांती: किमती सुधारल्या परंतु नंतर २०१४ पासून अमेरिकेतील शेल तेल उत्पादनात वाढ झाल्यामुळे लक्षणीय घट झाली, ज्यामुळे जास्त पुरवठा झाला.
- * २०२०: कोविड-१९ महामारीचा क्रॅश: या साथीच्या आजाराने जागतिक मागणीवर गंभीर परिणाम केला, ज्यामुळे कच्च्या तेलाच्या किमती घसरल्या, अगदी थोड्या काळासाठी WTI फ्युचर्ससाठी नकारात्मक देखील झाल्या.
- * २०२० नंतर: पुनर्प्राप्ती आणि अस्थिरता: अर्थव्यवस्था पुन्हा सुरू झाल्यामुळे किमती पुन्हा वाढल्या परंतु चालू भू-राजकीय घटनांमुळे (जसे की इराक-इराण संघर्ष किंवा रशिया-युक्रेन युद्ध) आणि OPEC+ पुरवठा निर्णयांमुळे त्या अस्थिर राहिल्या. जुलै २०२५ पर्यंत, भू-राजकीय तणाव कमी झाल्यामुळे किमतींमध्ये घट झाली आहे

* भारताचा कच्च्या तेलाच्या आयातीवर अवलंबित्व

भारत हा जगातील कच्च्या तेलाचा तिसरा सर्वात मोठा ग्राहक आणि आयातदार देश आहे (अमेरिका आणि चीन नंतर). यामुळे भारताला जागतिक कच्च्या तेलाच्या किमतीतील चढउतारांना अत्यंत असुरक्षित बनवले जाते. २०२५ च्या आर्थिक वर्षात, भारताने कच्च्या तेलाच्या आयातीवर २४२.४ अब्ज डॉलर्स खर्च केले, ज्यामुळे त्याच्या देशांतर्गत गरजांपैकी ८५% पेक्षा जास्त गरजा पूर्ण झाल्या. युक्रेन आक्रमणानंतर सवलतीच्या किमतींचा फायदा घेत रशियाच्या तेलाकडे लक्षणीय वळण घेऊन देशाने आपले आयात स्रोत विविधीकृत केले आहेत.

भारतीय अर्थव्यवस्थेवर कच्च्या तेलाच्या किमतींचा परिणाम

भारतीय अर्थव्यवस्थेवर कच्च्या तेलाच्या किमतींचा परिणाम लक्षणीय आहे आणि विविध क्षेत्रांमध्ये जाणवतो:

* महागाई:

* थेट परिणाम: कच्च्या तेलाच्या किमती वाढल्याने भारतात पेट्रोल, डिझेल आणि एलपीजीच्या किमती वाढतात. हे आवश्यक इंधन असल्याने, त्यामुळे वस्तू आणि सेवांसाठी वाहतूक खर्च वाढतो.

* अप्रत्यक्ष परिणाम: वाहतूक खर्चातील ही वाढ जवळजवळ सर्व वस्तूंच्या किमतींवर परिणाम करते, ज्यामुळे महागाई वाढते. तेलाच्या किमतीत १०% वाढ झाल्यास भारतातील ग्राहक किंमत निर्देशांक (CPI) मध्ये ५% वाढ होऊ शकते.

* नैसर्गिक वायूवर परिणाम: भारतातील देशांतर्गत नैसर्गिक वायूच्या किमती जागतिक कच्च्या तेलाच्या किमतींशी जोडल्या गेल्या आहेत, ज्यामुळे महागाईचा दबाव वाढतो.

* चालू खात्यातील तूट (CAD):

* एक प्रमुख तेल आयातदार म्हणून, कच्च्या तेलाच्या किमती वाढल्याने भारताचे आयात बिल लक्षणीयरीत्या वाढते. यामुळे CAD वाढतो, कारण तेलासाठी पैसे देण्यासाठी अधिक परकीय चलन आवश्यक असते.

* वाढत्या कॅडमुळे भारतीय रुपयावर दबाव येऊ शकतो.

* भारतीय रुपयाचे अवमूल्यन:

* जेव्हा कच्च्या तेलाच्या किमती वाढतात तेव्हा आयातीसाठी परकीय चलनाची (विशेषतः अमेरिकन डॉलर्सची) भारताची मागणी वाढते.

* रुपयाच्या तुलनेत डॉलर्सची ही जास्त मागणी डॉलरच्या तुलनेत भारतीय रुपयाच्या घसरणीला कारणीभूत ठरते. रुपयाचे अवमूल्यन सर्व आयात अधिक महाग करते, ज्यामुळे महागाई आणखी वाढते.

* राजकोषीय तूट आणि सरकारी वित्त:

* ऐतिहासिकदृष्ट्या, भारतातील सरकारांनी ग्राहकांना जागतिक तेलाच्या वाढत्या किमतींपासून वाचवण्यासाठी अनेकदा इंधनाच्या किमतींवर अनुदान दिले आहे. यामुळे राजकोषीय तूट वाढते.

* अलिकडच्या काळात थेट अनुदान कमी केले गेले असले तरी, सरकार अजूनही पेट्रोलियम उत्पादनांवर उत्पादन शुल्क आणि इतर कर वसूल करते. जर जागतिक किमती जास्त असतील, तर सरकारला हे कर कमी करण्याचा दबाव येऊ शकतो, ज्यामुळे त्याच्या महसुलावर परिणाम होऊ शकतो. उलट, जर उत्पादन शुल्क अपरिवर्तित राहिले तर कच्च्या तेलाच्या किमती वाढल्याने सरकारला अधिक महसूल मिळू शकतो.

* * आर्थिक वाढ:

* जवळजवळ सर्व आर्थिक क्रियाकलापांसाठी तेल हा एक महत्वाचा घटक आहे. उच्च तेलाच्या किमती उद्योगांसाठी उत्पादन खर्च वाढवतात, नफ्याचे मार्जिन कमी करतात आणि गुंतवणूकीला अडथळा निर्माण करतात.

* उच्च इंधनाच्या किमती ग्राहकांचे खर्चाचे उत्पन्न कमी करतात, ज्यामुळे वापर आणि एकूण मागणीत घट होते.

* कमी गुंतवणूक आणि वापराचे हे संयोजन आर्थिक वाढ मंदावू शकते. अभ्यासातून असे दिसून येते की तेलाच्या किमती आणि भारताच्या आर्थिक वाढीमध्ये नकारात्मक संबंध आहे.

*** विशिष्ट क्षेत्रांवर परिणाम:**

* उत्पादन आणि वाहतूक: ही क्षेत्रे पेट्रोलियम उत्पादनांवर खूप अवलंबून आहेत आणि किमती वाढल्याने थेट परिणाम होतो.

* शेती: शेतकऱ्यांना सिंचन (डिझेल पंप) आणि उत्पादनांच्या वाहतुकीसाठी वाढत्या खर्चाचा सामना करावा लागतो

* पेट्रोलियम क्षेत्रातील महसूल: अर्थव्यवस्थेसाठी एक ओझे असले तरी, कच्च्या तेलाच्या वाढत्या किमती ओएनजीसी आणि ऑइल इंडिया सारख्या देशांतर्गत तेल उत्पादकांच्या उत्पन्नात वाढ करू शकतात.

शेवटी, कच्च्या तेलाच्या किमती भारताच्या आर्थिक आरोग्याचा एक महत्वाचा निर्धारक आहेत. सततच्या उच्च किमती वाढत्या महागाई, चालू खात्यातील तूट वाढणे, रुपयाचे अवमूल्यन आणि आर्थिक विकासावर संभाव्य ओढा याद्वारे महत्त्वपूर्ण आव्हाने निर्माण करतात. याउलट, कमी तेलाच्या किमतींचा कालावधी भारतासाठी एक महत्त्वपूर्ण आर्थिक आणि आर्थिक श्वासोच्छवास प्रदान करतो.

स्रोत: कच्च्या तेलावरील विविध बातम्यांचे लेख आणि काही पुस्तके

लेखन

भूषण वाणी

क्रेसेंट म्युच्युअल फंड डिस्ट्रिब्युटर्स प्रायव्हेट लिमिटेड